

Gebleken onschuld tijdens de civiele schadevergoedingsprocedure

Noot bij HR 25 september 2020, ECLI:NL:HR:2020:1526

Mr. dr. J.S. Nan*

1. De gewezen verdachte kan, als hij niet wordt veroordeeld, naast de strafvorderlijke mogelijkheden van – inmiddels – artikel 529 e.v. Sv, in een civiele procedure proberen (volledige) schade- en kostenvergoeding te krijgen op basis van een onrechtmatige daad. Vooral als het gaat om andere schade dan die voortvloeit uit het ondergane voorarrest of de kosten voor de verdediging, is men op die procedure aangewezen. Vaste rechtspraak van de civiele kamer van de Hoge Raad is dat er twee gronden worden erkend waarop de Staat aansprakelijk is voor de schade die een gewezen verdachte heeft geleden. De eerste is dat voor het strafvorderlijke optreden van meet af aan een rechtvaardiging ontbrak, doordat dit optreden in strijd was met een (geschreven of ongeschreven) publiekrechtelijke rechtsnorm (bijvoorbeeld omdat een redelijk vermoeden van schuld steeds heeft ontbroken). De tweede grond is (of nu wel of niet in strijd met een publiekrechtelijke rechtsnorm is gehandeld) het geval dat uit de uitspraak van de strafrechter of anderszins uit de stukken betreffende de niet met een bewezenverklaring geëindigde strafzaak blijkt van de onschuld van de verdachte en van het ongefundeerd zijn van de verdenking waarop het optreden van politie of justitie berustte.¹
2. Het gerechtshof Den Haag heeft bij arrest van 17 december 2019 prejudiciële vragen gesteld over die tweede situatie, de zogeheten gebleken onschuld.² Het ging om een gewezen verdachte in de zogeheten Metselmoorden-zaak. De eiser vorderde, na een inmiddels onherroepelijke vrijspraak en subsequente strafvorderlijke vergoeding van schade door detentie en kosten rechtsbijstand, in civilibus nog een kleine € 50.000 aan immateriële schadevergoeding, alsmede materiële schadevergoeding nader op te maken bij staat. De rechtbank had de vorderingen afgewezen, kort gezegd omdat uit het feit dat de tegen de gewezen verdachte geëntameerde strafzaak was uitgemond in een vrijspraak, niet blijkt van zijn onschuld. De rechtbank paste dus voormelde maatstaf van gebleken onschuld toe.
3. Maar is die maatstaf voor een vrijgesproken verdachte wel houdbaar in het licht van de onschuldpresumptie van artikel 6 lid 2 EVRM, zo vroeg het hof zich af? Advocaat-generaal Bleichrodt concludeert dat afscheid moet worden genomen van het gebleken onschuld-criterium. Het zou tot te veel ongelukken leiden in Straatsburg wegens inbreuken op de onschuldpresumptie en een niet-gerechvaardigd onderscheid maken tussen gewezen verdachten die zijn vrijgesproken wegens een gebrek aan bewijs enerzijds en die wegens hun gebleken onschuld.³

223

* Mr. dr. J.S. Nan is universitair hoofddocent straf(process)recht (EUR) en cassatieadvocaat (Wladimiroff Advocaten).

1. HR 13 oktober 2006, ECLI:NL:HR:2006:AV6956, *NJ* 2007/432, m.nt. J.B.M. Vranken.

2. Hof Den Haag 17 december 2019, ECLI:NL:GHDHA:2019:3421, *NJF* 2020/190.

3. Conclusie A-G F.W. Bleichrodt, ECLI:NL:PHR:2020:619, bij HR 25 september 2020, *NJ* 2021/36, m.nt. S.D. Lindenbergh. Zie overzichtelijk "Gebleken onschuld" in civiele schadevergoedingsprocedure na vrijspraak', *NJB* 2020/1635, afl. 25.

Hij stelt voor alleen de eerste grond te behouden, dus dat voor het strafvorderlijke optreden van de aanvang af een rechtvaardiging heeft ontbroken, doordat dit optreden in strijd was met een publiekrechtelijke rechtsnorm, neergelegd in de wet of in het ongeschreven recht. Voor de rest is het aan de moderne strafwetgever. Ik merk op dat tot die tijd de gewezen verdachte natuurlijk sowieso de ruimere strafvorderlijke regeling kan benutten voor diverse kosten en schadevergoeding wegens ondergaan voorarrest. De niet-veroordeelde verdachte staat dus ook bij Bleichrodt niet volledig met lege handen.

4. De Hoge Raad houdt echter aan zijn tweede grond voor schadevergoeding vast.⁴ Hij erkent dat de burgerlijke rechter in geval van een vrijspraak niet de strafzaak nog eens over moet doen en zich zorgvuldig moet uitlaten over de vraag of de onschuld van de gewezen verdachte uit de uitspraak van de strafrechter of de stukken van de zaak is gebleken. Bij een afwijzing van de vordering moet de burgerlijke rechter zich hiertoe beperken. Dat komt erop neer dat tot uitdrukking wordt gebracht dat de verdenking – achteraf bezien – niet ongefundeerd was. Nu risicoaansprakelijkheid voor de Staat door de Hoge Raad steeds is afgewezen, is er bij die stand van zaken geen reden voor schadevergoeding. Eindigt de strafzaak met iets anders dan een vrijspraak dan heeft de burgerlijke rechter, zo oordeelt de Hoge Raad op basis van de rechtspraak van het EHRM, iets meer ruimte voor een eigen beoordeling ten aanzien van de vraag of de onschuld van de verdachte is gebleken, zij het dat een daadwerkelijke vaststelling van schuld uit den boze is. Het antwoord van de Hoge Raad aan het hof Den Haag is dan ook dat het gebleken onschuld-criterium niet in strijd is met artikel 6 lid 2 EVRM, maar dat die verdragsbepaling ertoe leidt dat strikte eisen moeten worden gesteld aan de wijze waarop toepassing wordt gegeven aan dat criterium en de wijze waarop een beslissing tot afwijzing van de vordering tot schadevergoeding wordt gemotiveerd.
5. In dat verband geldt de vaste jurisprudentie van het EHRM, dat als de zaak is geëindigd met een vrijspraak, er eigenlijk geen ruimte meer is om op basis van de niettemin nog bestaande verdenking, de onschuld van de betrokkene in twijfel te trekken. Een ongelukkige formulering wil men in Straatsburg op zich nog wel door de vingers zien, maar de reikwijdte van de onschuldpresumptie is groot⁵ en de essentie is:

‘The Court cannot but affirm the general rule stated in the Sekanina judgment that, following a final

4. HR 25 september 2020, ECLI:NL:HR:2020:1526, NJ 2021/36, m.nt. S.D. Lindenbergh.
5. EHRM 5 november 2002, ECLI:CE:ECHR:2002:1105JUD004853999, NJ 2004/262, par. 98 (*Allan/Verenigd Koninkrijk*).

acquittal, even the voicing of suspicions regarding an accused’s innocence is no longer admissible. The Court, thus, considers that once an acquittal has become final – be it an acquittal giving the accused the benefit of the doubt in accordance with Article 6 § 2 – the voicing of any suspicions of guilt, including those expressed in the reasons for the acquittal, is incompatible with the presumption of innocence.’⁶

6. Afwijzen van een civiele schadevergoeding met de overweging dat de onschuld van de verzoeker niet is gebleken, vergt dus inderdaad de door de Hoge Raad verlangde zorgvuldige motivering. Met zijn uitspraak zoekt de Hoge Raad de grens van de onschuldpresumptie op, maar dat is op zich niet zo’n punt nu het in de meeste gevallen om een aanvullende mogelijkheid zal gaan naast de bestaande strafvorderlijke opties. Annotator Lindenbergh merkt wat mij betreft dan ook terecht op dat het gebleken onschuld-criterium:

‘allerminst een rustig bezit [is] gebleken: vanuit dogmatisch oogpunt verdient het geen schoonheidsprijs en met de toepassing ervan moet de burgerlijke rechter zijn best doen om weg te blijven uit de “gevaarzone” van de rechtspraak van het EHRM over de onschuldpresumptie. Maar in essentie biedt de onrechtmatigheidscategorie van de gebleken onschuld een extra bescherming van de gewezen verdachte. Vanuit dat perspectief laat zich het behoud ervan, in ieder geval zo lang het Wetboek van Strafvordering geen meer doordachte rechtsbescherming biedt, rechtvaardigen.’

7. Toch kunnen gewezen verdachten tussen wal en schip vallen. Zo kunnen zij schade lijden of kosten maken die zijn gelegen buiten het ondergaan van voorarrest of de kosten voor de verdediging c.q. rechtsbijstand, maar die bijvoorbeeld wordt veroorzaakt door de opsporing en vervolging zelf. Dergelijke schadeposten, denk aan reputatieschade, gederfde winst aan opdrachten e.d., zijn zeker voor ondernemingen en bekende personen goed denkbaar.⁷ Maar voor deze schadeposten staat alleen het civiele loket open. En de civiele rechter houdt er dus, als het strafvorderlijke optreden niet van meet af aan onrechtmatig is geweest, een tamelijk strikte maatstaf op na om tot staatsaansprakelijkheid te (kunnen) komen. In de moderniseringsplannen voor het nieuwe Wetboek van Strafvordering komt naar het zich laat aanzien geen allesomvattende regeling.⁸ Na rechtmatig strafvorderlijk optreden kan alleen aanspraak op schadevergoeding worden gemaakt op

6. Bijv. EHRM 21 maart 2000, ECLI:CE:ECHR:2000:0321JUD002838995, FED 2000/184, m.nt. E. Poelmann, par. 31 (*Rushiti/Oostenrijk*).
7. Bijv. HR 13 oktober 2006, ECLI:NL:HR:2006:AV6956, NJ 2007/432, m.nt. J.B.M. Vranken en *Ondernemingsrecht* 2007/78, m.nt. D.R. Doorenbos (*Begaclaim/Staat*).
8. Wetsvoorstel tot vaststelling van het nieuwe Wetboek van Strafvordering 2020, boek 6, hoofdstuk 6.

gronden van billijkheid, naar aanleiding van de omstandigheden van het geval. En wie meer schade vergoed wil zien dan € 25.000, zal in gevallen als de onderhavige nog steeds aangewezen zijn op de burgerlijke rechter. Het blijft dus echt behelpen voor de gewezen verdachte die stelt meer schade te hebben geleden dan die voortvloeit uit het voorarrest.